

ANTİBİYOTİK ÖNERİLEN 0-6 YAŞ ARASINDAKİ ÇOCUKLARDA ANNELERİN İLAÇ KULLANIM İLKELERİNE UYMA DURUMLARI

Dr. Duygu ARIKAN*
Dr. Gülşen TERAKYE**
Dr. Asuman GÜRAKSIN***
Dr. Zerrin ORBAK****
Dr. Sevinç YAMAN*****
Dr. Sevin ALTINKAYNAK*****

ÖZET :

Araştırma, antibiyotik önerilen 0-6 yaş arasındaki çocuklarda annelerin ilaç kullanım ilkelerine uyma durumlarını saptamak amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır. Bu amaçla Erzurum'da bulunan 5 sağlık ocağı arasında basit rastgele örnekleme yöntemi ile Ceylanoğlu Sağlık Ocağı seçilmiş ve örneklemin büyüklüğü 134 anne ile sınırlandırılmıştır.

Anket formu sağlık ocağına gelen ve çocuklarına antibiyotik önerilen annelere, antibiyotiğin bitmesi gereken süre içinde evlerine gidilerek uygulanmıştır.

Tüm gruplardaki annelerin antibiyotiğinin açlık tokluk ilişkisine dikkat etme, zamanında bitirme, artmış antibiyotiğin uygun süre saklama ilkelerine uymama oranının yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak annelerin eğitim durumu çocuk sayısı, sosyal güvence, çocuğun yaşı, cinsiyeti ve teşhisi ile antibiyotik kullanım ilkelerine uymama oranları arasında önemli fark bulunmamıştır.

GİRİŞ

Günümüzde antibiyotikler (AB) bilinçsiz kullanılan ilaçların başında yer almaktadır. Halsizlik, soğuk algınlığı gibi yakınması olan çocuğun ebeveyni hekime danışmaya gerek görmeksizin en yakın eczaneye gidip AB almakta AB'ği anti-piretik yerine kullanmakta daha kötüsü 1,2 gün kullanıp bırakarak hem hastalığın

* Atatürk Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Araştırma Görevlisi

** Hacettepe Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Psikiyatri Anabilim Dalı Doçenti.

*** Atatürk Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı Anabilim Dalı Yardımcı Doçenti

**** Atatürk Üniv. Tıp Fak. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

***** Atatürk Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Araştırma Görevlisi

***** Atatürk Üniv. Tıp Fak. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Doçenti.

seyrini değiştirmekte hemde tanıyı gleştirmektedir (4,5,11).

Hatalı Ab kullanımı sadece ebeveyn tarafından değil hekimler tarafından da yapılmaktadır. Ebeveyn ve hekimin bu hatası hastanın yaşamına mal olabilir. Ayrıca AB'in yersiz ve aşırı kullanımının onbinlerce liraya mal olması yanısıra antibiyotige karşı direnç gelişimide diğer bir sorundur (1,4,5,6,8,9).

Annelerin hatalı antibiyotik kullanımında eğitim ve ekonomik koşullar önemli rol oynamaktadır. Sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durumu düşük aileler artmış ilaçları ileride kullanmak üzere uygunsuz şekilde muhafaza edebilmekte ve daha sonra çocuğuna doktor nerisi olmaksızın kullanılabilmektedir (3,7,10).

AB tedavisinin etkinliği kullanım ilkelerine uyulmasıyla yakından ilişkilidir (12). Bizde, bu amaçla sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik seviyesi oldukça düşük olan yöremizde AB nerilen 0-6 yaş arasındaki çocuklarda annelerin ilaç kullanım ilkelerine uyma durumunu araştırmak için bu çalışmayı planladık.

MATERYAL VE METOD

Araştırma kapsamına Erzurum ili merkez Ceylanoğlu Sağlık Ocağına Ocak 1986-Ocak 1987 döneminde muayene için getirilen ve antibiyotik reçetesi olan 0-6 yaşlarındaki 134 olgu alınmıştır. Antibiyotik tedavisinin bitiş tarihi dikkate alınarak 5-10 gün sonra evlerine giderek anket uygulanmış ve tedavi izlenmiştir.

Annelerin antibiyotik kullanım ilkelerine uyma durumları annelerin yaşı, eğitim, durumları, ocuk sayısı hastalığı ve cinsiyetine, önerilen tedavinin özelliklerine, ailenin sosyal güvence durumuna göre değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler bilgi işlemde gerçekleştirilmiş, antibiyotik kullanım ilkelerine uyma durumunun bağımsız değişkenlerde karşılaştırılmasında yüzdelik ve ki kare testleri uygulanmıştır (15).

BULGULAR

Araştırma kapsamına alınan 0-6 yaş grubu çocuğu olan 134 annenin % 47'sinin okuryazar olmadığı, % 42'sinin ise ilkokul mezunu olduğu saptandı. Bu annelerin % 50'sinin 3 ve daha fazla sayıda çocuğa sahip olduğu gözlendi. Eğitim düzeyleri düşük ocuk sayıları yüksek olan bu annelerden % 56.71'inin sosyal güvencesinin olmadığı belirlendi.

Annelerin yaş grupları eğitim durumları ve ocuk sayısı ile antibiyotik kullanım ilkelerine uymamaları arasında (antibiyotiğin açlık tokluk ilişkisine dikkat etme, zamanında bitirme antibiyotiği uygun şekilde saklama gibi) anlamlı farklılık gözlenmedi ($p > 0.05$).

Antibiyotik kullanım ilkelerine uymayan annelerin sosyal güvence durumuna göre dağılımları tablo 1'de verildi.

Tablo-1: Antibiyotik Kullanım İlkelerine Uymayan Annelerin Sosyal Güvence Durumuna Göre Dağılımı(%)

Kullanım İlkeleri	Sosyal Güvence Durumu			
	Sosyal Güvencesi Olan		Sosyal Güvencesi Olmayan	
	İlkelere Uymayan (%)	Toplam	İlkelere Uymayan (%)	Toplam
Başka Çocuğunun AB'ini Kullanma	28	46	48	104
Kendi Antibiyotiğini Çocuğuna Kullanma	3	58	24	134
Artmış Antibiyotiği Bulundurma	10	58	24	134
Antibiyotiği Zamanında Saun Almama	6	52	13	120

Sosyal güvence olmayan annelerin (% 48) başka çocuğun antibiyotiğini diğer çocuğuna kullandığı, % 24'ünün kendi antibiyotiğini kullandığı ve % 24'ünün ise evlerinde artmış antibiyotik bulundurduğu tespit edildi.

Annelerin kullanım ilkelerine uyma durumu ile çocuğun cinsiyeti, yaşı ve teşhisi arasında anlamlı fark yoktu ($p > 0.05$).

Annelerin antibiyotikleri reçetede belirtilen şekilde kullanma durumları araştırıldığında % 46.70'inin uygun şekilde verdikleri yansıdan fazlasının (% 53.30) ise öneriler doğrultusunda vermediği saptanmıştır. Antibiyotiğin verilmiş saatlerini aksattığını belirtilen 64 annenin (% 53.30) aksatma nedenleri incelendiğinde %65.62'sinin antibiyotiği belli saatlerde verilmesi gerekliliğini önemsemediklerini % 14.07'nin ise çocuğa bu saatlerde vermenin zararları olacağından korktuklarını, geriye kalan olguda ise diğer çeşitli nedenleri belirtmişlerdir.

Tablo-1: Antibiyotik Kullanım İlkelerine Uymayan Annelerin Sosyal Güvence Durumuna Göre Dağılımı(%)

Kullanım İlkeleri	Sosyal Güvence Durumu			
	Sosyal Güvencesi Olan		Sosyal Güvencesi Olmayan	
	İlkelere Uymayan (%)	Toplam	İlkelere Uymayan (%)	Toplam
Başka Çocuğunun AB'ini Kullanma	28	46	48	104
Kendi Antibiyotiğini Çocuğuna Kullanma	3	58	24	134
Artmış Antibiyotiği Bulundurma	10	58	24	134
Antibiyotiği Zamanında Satın Almama	6	52	13	120

Sosyal güvence olmayan annelerin (% 48) başka çocuğun antibiyotiğini diğer çocuğuna kullandığı, % 24'ünün kendi antibiyotiğini kullandığı ve % 24'ünün ise evlerinde artmış antibiyotik bulundurduğu tespit edildi.

Annelerin kullanım ilkelerine uyma durumu ile çocuğun cinsiyeti, yaşı ve teşhisi arasında anlamlı fark yoktu ($p > 0.05$).

Annelerin antibiyotikleri reçetede belirtilen şekilde kullanma durumları araştırıldığında % 46.70'nin uygun şekilde verdikleri yanısından fazlasının (% 53.30) ise öneriler doğrultusunda vermediği saptanmıştır. Antibiyotiğin verilmiş saatlerini aksattığını belirtilen 64 annenin (% 53.3 olgu) aksatma nedenleri incelendiğinde %65.62'sinin antibiyotiği belli saatlerde verilmesi gerekliliğini önemsemediklerini % 14.07'nin ise çocuğa bu saatlerde vermenin zararları olacağından korktuklarını, geriye kalan olguda ise diğer çeşitli nedenleri belirtmişlerdir.

Tablo-2: Antibiyotiğin Bitirilmiş Olma Durumu

	Sayı	%
Zamanında Bitirilmeyen	83	69.17
Zamanında Önce Bitirilen	15	12.50
Zamanında Bitilen	22	18.33

Annelerin antibiyotiği erken bitirmelerinin nedenleri incelendiğinde 8 kişi ilacı fazla doz ve sıklıkta kullandıkları, 7 kişinin ise önerilenden daha az sayıda flakon satın aldıkları belirlenmiştir. Antibiyotiği önerilen zamanda bitirmeyen annelerin bitirmeme nedenine bakıldığında, antibiyotiği vermeyi unuttuğunu belirten anneleri le geç satın aldıklarını ve bazen vermeyi unuttuğunu belirten annelerin oranları birbirine eşittir (% 37.35). Çocuğun ilacı içmemesi ve çocuğun hastalık belirtileri geçtiği için kullanmayanların oranı ise % 13.25 idi. Çocuğa zarar olacağı için, vermeyenlerin oranı ise % 112.05 olarak bulundu.

Antibiyotik kullanımı konusunda sağlık personelinin bilgi alan anne sayısı 132, almayan anne ise 2 idi. Antibiyotik kullanımı konusunda sağlık personelinin bilgi alan annelerde de antibiyotiğin önerilen şekilde kullanılmasına dikkat etme, zamanında bitirme ve artmış antibiyotiği uygun süre ve şekilde saklama ilkelere uymayan annelerin oranı % 81 idi. Antibiyotik kullanım ilkelerine uymayan iki anne olduğu için istatistiksel yönden değerlendirme yapılmamıştır.

TARTIŞMA

Günümüzde ilaç konusu, üretimi, tüketimi, sağlık harcamalarına ayrılan pay gibi özellikleri ile sadece sağlık görevlilerini değil kamuyu yakından ilgilendiren politika, ekonomik, akademik çok boyutlu bir konu haline gelmiştir (14).

Araştırma kapsamına alınan 0-6 yaş grubu çocukların annelerinin yaklaşık yarısının (% 47) okuryazar olmadıkları, 1% 80'inin 15-33 yaş grubunda olduğu, % 50'sinin ise 3 ve daha fazla çocuklarının bulunduğu gözlemlendi. Eğitimi düşük, çocuk sayısı yüksek olan bu genç annelerin % 56.71'inin sosyal güvencesinin olmadığı saptandı. Çocuk sayısının fazlalığı, annelerin çocuklarının tedavisine ayıracakları zaman ve aile gelirinden ayıracakları harcama yönünden önemlidir. Yine sosyal güvencenin olmaması çocuğun doktor muayenesine götürülmesine doktorun önerdiği ilaçların alınmasını engelleyebilecek yada geciktirebilecek iolumsuz bir özelliktir (3,7). Çalışmamızda annenin yaşı ile antibiyotik kullanım ilkelere uymama arasında ilişki bulunamadı.

Ülkemizde, Ankara Etimesgut bölgesinde yapılan araştırma sonuçlarına göre annelerin üçte birinin hekimin ilaç kullanımına ilişkin önerilerini yerine getirmedikleri saptanmıştır (2).

Antibiyotik önerilen çocukların büyük bölümü (% 43.29) 0-1 yaşta'dır. 0-1 yaşta çocukların hastalığa yakalanma riskleri yüksek görüldüğü için örnekleme alınan annelerin çocuklarının bu yaş grubunda yoğunlaşması beklenen bir bulgudur. Türkiye 1987 çocuk bebek ölüm istatistik verileri de 0-1 yaş grubunun risk grubu olduğunu destekler niteliktedir (16).

Çocuklara önerilmiş olan antibiyotiğin belirli bir zamanda tüketilmesi gerekmektedir. Gereğinden uzun süre antibiyotik kullanılması antibiyotiğe dirençli olan bazı bakterilerin üremesini önlemediği gibi bu tür bakterilerin çoğalmasına da neden olur (4,7,13).

Antibiyotiklerin gereğinden kısa süre kullanılması ise enfeksiyonun tekrarı ve antibiyotiğe karşı direnç oluşması riskini ortaya çıkarır. Araştırmada annelerin çoğunluğunun antibiyotiği zamanında bitirmedikleri, bir kısmında bitmesi gereken zamanda önce bitirdikleri saptanmıştır.

Antibiyotiklerin önerilen sürede bitirilmemiş olması paralelinde evde artmış antibiyotik bulunması sonucunu getirmektedir. Annelerin sakladıkları artmış etkisi kaybolmuş bu antibiyotikleri çocuğun ateşi, öksürüğü olunca vermeyi planladıkları görülmüştür. Belirlenen bu sonuç annelerin doğru ilaç ilkesine uymamalarının bir göstergesi olduğu gibi çocukların etkisiz ilaçla tedavi edilmeye çalışılmalarının, uygun tedaviye ulaşmayı geciktirerek çocuğun enfeksiyonunun şiddetlenmesi ve antibiyotiğin zararları ile karşı karşıya bırakılabileceği sonucunu destekler görünmektedir (4,5,8).

Sağlık personeline bilgi aldıklarını ifade eden annelerde antibiyotik kullanım ilkelerine uymama oranının oldukça yüksek olması ocak hekiminden alındığı ifade edilen bilginin annelerde davranış değişikliği oluşturmada etkili olmadığını göstermektedir.

Sonuç olarak, önerilen antibiyotiğin kullanım ilkelerine uygun alınma oranının düşüklüğü gözönüne alındığında, ebeveyne klinikte hekim ve hemşire tarafından ilacın kullanımı ile ilgili bilgilerin eksiksiz olarak verilmesi, ilacın bitiminden ise çocuğun kontrole getirilmesinin istenmesi ve bu konuya derhal büyük bir özveri ile yaklaşılması uygun olacaktır.

SUMMARY

THE BEHAVIOURS OF THE MOTHERS WITH THE USE OF ANTIBIOTIC IN THEIR CHILDREN OF 0-6 YEARS OLD

The research was conducted as a descriptive study to determine the behaviours of the mothers with the use of antibiotic in their children of 0-6 years old.

For this reason, of the five health centers in Erzurum, Ceylanoglu Health Center Was chosen at random and the number of the mothers included in the study was limited with 134.

The form was completed in their own house at the time when use of antibiotic was planned to be finished.

The study indicated that the mothers included in the study gave no importance to the rules of using an antibiotic and keeping it within the specified period of time and also they didn't regard if the child was hungry or not when using it. On the other hand, the education level of the mother and age of the child were found to be ineffective on antibiotic misuse.

KAYNAKLAR

- 1- 3. Basından Seçmenler. 2. Teb Günden Teb Haberler Eki. 1989; 4
- 2- Bolışık B, Tanaç, A. Çocuklarda Görülen Solunum Sistemi Hastalıklarının Yaşa Göre Görülme Sıklığını Değerlendirilmesi. Türk Hemşireler Dergisi. 1987; 3 (3)
- 3- Cunningham D, M.D. Unprescribed use of Antibiotics in Common Childhood Infections. The Journal of Pediatrics. 1983; 103 (5)
- 4- Çalangu S. Antibiyotik Kullanma Sanatı. İstanbul Halk Sağlığı Bülteni. 1988; 1, yıl 2.
- 5- Çalangu S. Antibiyotik Kullanma Sanatı. Bilim Tıp Dergisi. 1988; 1
- 6- Dökmeci, İ.: Farmakoloji, Diyarbakır Bsl, Diyarbakır Üniversitesi Basımevi, 1976.
- 7- Eroğlu L. Çok kullanılan, Çoğunlukla kötü kullanılan Droglar; Antibiyotikler. İstanbul Halk Sağlığı Bülteni. 190; 13-14
- 8- Farmasötik Bilimler Ankara Derneği Evrensel Antibiyotik Suistimali Hakkında Rapor. FABAD Farmasötik Bilimler Dergisi. 1981; 6 (2)
- 9- Goth, A., Tıbbi Farmakoloji Prensipler ve Kavramlar. Çev. Ed., Kaymakçalan Şükrü, Kayaalp, S. Oğuz Bs. Ankara, Ankara Basımevi 1976.
- 10- İlaç Endüstrisi işverenler sendikası (Broşür) ilaç 101 soru 101 yanıt, yayın No: 1
- 11- Kayaalp, S.O Rasyonel Tedavi Yönünden Tıbbi Farmakoloji cilt. 1 Bs. 4 1989.
- 12- Kayaalp, O., Tıbbi Farmakoloji, cilt. 1 Bs. 4 1987.
- 13- Lacey R. W Evolution of Microorganism and antibiotic Resistance. Türkiye Sağlık ve Tedavi Vakfı Yeni Tıp Dergisi Dış Yayınlarından seçmeler. 1985; 17 (3)

- 14- Öztick, Z.: Temel Sağlık Hizmetleri 1986 Hacettepe Üniv. Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Yayını No: 86/39, 1986.
- 15- Sümbüloğlu, K., Sümbüloğlu V: Biyoistatistik Bs 3 Hatiboğlu Yayınevi, Ankara 1990
- 16 UNICEF Dünya Çocuklarının Durumu 1989; Tisimat Basım sanayi 1989.